

Т. А. Космеда,

д-р філол. наук, проф.,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

професор кафедри романо-германської філології

та зарубіжної літератури

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>;

В. А. Папіш,

д-р філол. наук, доц.,

Державний вищий навчальний заклад

“Ужгородський національний університет”

професор кафедри української мови

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2609-1620>

КИЇВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ: НАПРЯМИ ТА ПРОВІДНІ ПЕРСОНАЛІЇ

У статті здійснено спробу комплексної дескрипції напрямів діяльності київського психолінгвістичного осередку в контексті загального розвитку української психолінгвістики та визначення внеску провідних персоналій цього осередку в розвиток зазначеної науки. Об'єкт статті — психолінгвістика як галузь гуманітарного знання, предмет — концептуальні підходи та персоналії, що формують її наукову парадигму. Під час дослідження використано такі методи, як описовий — для загальної характеристики об'єкта і предмета дослідження; аналіз і синтез — для деталізації та узагальнення результатів; інтерпретаційний — для аналізу психолінгвістичних понять і термінів, а також елементи дискурсивного та метамовного аналізу.

Дослідження охоплює такі домінантні вектори, як тлумачення психологічних основ індивідуального мовлення та відповідних типів мовної особистості, асоціативна лінгвістика, психоакцентуація, лінгвоперсонологія та гендерна лінгвістика, включаючи методологічні засади їх розвитку. Проаналізовано теоретичні основи, на яких ґрунтується діяльність київських дослідників, виявлено тяглість традицій та інтеграцію зарубіжного досвіду. Окрему увагу приділено проблемі формування метамови психолінгвістичних студій, міждисциплінарності сучасних підходів до асоціативного експерименту та необхідності виокремлення нових напрямів у межах лінгвоперсонології. Висвітлено прагнення дослідників до створення власних психолінгвістичних методик, інтерпретації нейролінгвістичного коду та розроблення дискурс-портретів лінгвоперсони. Перспектива української психолінгвістики — створення довідника «Українська психолінгвістика в іменах», що сприятиме презентації національного доробку в гуманітарному просторі та популяризації вітчизняних науки за кордоном.

Ключові слова: асоціативна лінгвістика, київський осередок, лінгвоперсонологія, психолінгвістика, персоналії, гендерна лінгвістика.

T. A. Kosmeda,

ScD, professor

Vasyl Stus Donetsk National University,

Professor, Department of Romance and

Germanic Philology and World Literature

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>;

V. A. Papish,

ScD, associate professor,

Uzhgorod National University,

Ukrainian Language Department Professor

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2609-1620>

THE KYIV SCIENTIFIC CENTER IN THE HISTORY OF UKRAINIAN PSYCHOLINGUISTICS: KEY DIRECTIONS AND LEADING FIGURES

The article attempts to provide a comprehensive overview of the activities of the Kyiv psycholinguistic center within the broader context of the development of Ukrainian psycholinguistics and to analyze the contribution of its leading figures to the advancement of the discipline. The object of the study is psycholinguistics as a branch of the humanities; the subject is the conceptual approaches and scholars who shape its scientific paradigm. The study employs several methods: the descriptive method — for general characterization of the object and subject; analysis and synthesis — for the specification and generalization of results; the interpretative method — for analyzing psycholinguistic concepts and terms; as well as elements of discourse and metalinguistic analysis.

The research focuses on dominant directions such as the interpretation of the psychological foundations of individual speech and corresponding types of linguistic personality, associative linguistics, psychoaccentuation, linguopersonology, and gender linguistics, including the methodological foundations of their development. Theoretical and methodological principles underpinning the work of Kyiv researchers are analyzed; continuity of national traditions and integration of international experience are identified. Particular attention is paid to the formation of a metalanguage for psycholinguistic studies, the interdisciplinary nature of current approaches to associative experiments, and the need to distinguish new areas within linguopersonology. The article highlights scholars' efforts to develop original psycholinguistic methods, interpret the neurolinguistic code, and construct discourse portraits of linguistic personalities. A key prospect for the development of Ukrainian psycholinguistics is seen in the creation of a reference work entitled *Ukrainian Psycholinguistics in Names*, which would promote national scholarly achievements and psycholinguistic approaches within the broader humanities.

Key words: associative linguistics, Kyiv center, linguopersonology, psycholinguistics, key figures, gender linguistics.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Українське мовознавство переживає новий етап самоусвідомлення, що передбачає не лише поглиблення знань про сучасний стан наукових студій, але й осмислення власного інтелектуального минулого. Особливої уваги потребує відтворення цілісної картини розвитку окремих лінгвістичних галузей у радянський та пострадянський періоди. Українські психолінгвісти не мають цілісного уявлення про напрями роботи, інституційну специфіку та внесок окремих дослідників; ця проблема потребує нагального вивчення, що й обумовлює *актуальність* дослідження. На сьогодні бракує системних узагальнень, присвячених історії та сучасному стану української психолінгвістики, зокрема діяльності регіональних наукових осередків, до яких належить і київський, що мотивує дослідницю *новизну*.

Мета цієї наукової розвідки полягає в окресленні основних напрямів діяльності київського психолінгвістичного осередку та з'ясуванні внеску провідних персоналій у розвиток української психолінгвістики. **Об'єкт** дослідження — українська психолінгвістика як наукова галузь. **Предмет** — домінантні наукові напрями київського психолінгвістичного осередку, зокрема асоціативна лінгвістика, лінгвоперсонологія, гендерна лінгвістика, теорія психоакцентуації, методологічні засади їх формування, специфіка наукового дискурсу та персоналії, які визначають особливості зазначених дослідницьких підходів.

Матеріали й методи дослідження. Джерельну базу становлять праці київських дослідників, опубліковані в наукових виданнях останніх десятиліть, аналітичні матеріали, присвячені історії української психолінгвістики, а також дослідження, що презентують спадкоємність національної лінгвістичної традиції та її сучасне обличчя.

У процесі опрацювання матеріалу використано історико-лінгвістичний метод (для реконструкції етапів становлення психолінгвістичних шкіл), інтерпретаційний метод (для аналізу психолінгвістичних понять і термінів), а також елементи дискурсивного та метамовного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Одним із тих, хто стояв біля джерел української психолінгвістики, був *Іван Білодід*, який ще в 70-х роках ХХ ст., тобто за умов домінування тоталітарної ідеології, порушив низку концептуально важливих питань, що згодом стали засадничими для становлення цієї науки. Його праці [3; 4] позначені впровадженням новаторських на той час методологічних принципів експансіонізму, антропоцентризму, функціоналізму, експланаторності, що дало змогу розглядати мовлення не лише як лінгвістичну, але і як психофізіологічну та особистісну категорію. Зазначений учений розробив основи сучасної теорії *мовної особистості*, опрацьовував питання про *типи мовлення у зв'язку з темпераментом мовця*. Використовуючи вчення про види нервової діяльності, він виділив *типи мовленнєвої активності* (сильний і слабкий), запропонував характеристику рівнів мовної і

комунікативної компетенції. До кола наукових інтересів І. Білодіда належала і проблема з'ясування специфіки мовно-психічного механізму *асоціацій*, що засвідчує прагнення цього дослідника до комплексного осмислення мовленнєвої діяльності. Увага вченого до проблем *асоціативного мислення*, а також наголошення на необхідності аналізу нередатованого мовлення стали важливими етапами у формуванні напрямів, що згодом знайшли розвиток у вітчизняних психолінгвістичних студіях.

Нині представників київського наукового психолінгвістичного осередку найбільш послідовно цікавить проблематика *асоціативної психолінгвістики*. Відомо, що *асоціацію* вважають психологічним феноменом, що презентує зв'язок між психічними утвореннями, насамперед поняттями, уявленнями, образами, почуттями, емоціями людини, що з'являється у свідомості мовця. *Асоціативність* — одна з властивостей мислення, що дає змогу виявляти такі зв'язки. Асоціації базуються на досвіді людини, її пам'яті, знаннях, здібностях та под. У мовленні асоціативність моделює ланцюжки асоціацій. За визначенням Олени Селіванової, *асоціація* — це «динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між двома й більше психічними явищами (відчуттями, уявленнями, почуттями, думками, образами тощо), а також їхніми позначеннями в мові, який утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули» [35, с. 43].

Сутність терміна *асоціація* проаналізувала Катерина Білик (КНУ ім. Т. Шевченка), слушно зауважуючи, що у визначенні цього поняття немає на сьогодні однозначності. Вона проаналізувала поступ цього поняття від часів античності. Науковиця наголосила, що «вплив асоціативних теорій на лінгвістику та психолінгвістику спричинив активне звернення лінгвістів до вільних та спрямованих асоціативних експериментів, які мали б надати доступ до когнітивного рівня функціонування мови <...> За допомогою асоціативного експерименту, зокрема, відбувається осягнення “нормативної” чи “наївної” картини світу, тобто з множини відповідей респондентів вибудовується уявлення про узагальненого віртуального мовця» [2, с. 27–28]. На думку К. Білик, «асоціативний експеримент є проблематичним» [2, с. 28], оскільки він «відображає лише актуальні на момент проведення експерименту асоціації, тобто він закорінений у “тут і зараз”; він здатний репрезентувати тільки певний етап мовного розвитку, релевантний для носіїв певного територіального мовного різновиду і не може бути позбавлений впливу, наприклад, медійних факторів. Звісно, для діахронічних досліджень можна використовувати результати попередніх експериментів, однак цей підхід пов'язаний з другою важливою перешкодою до універсальності методу асоціативного експерименту: кількість слів-стимулів неминуче буде обмеженою. Кількість респондентів також є обмеженою» [2, с. 27–28]. Крім того, «важливим недоліком є неприродність подібного продукування мови. Вільний асоціативний експеримент переважно позбавлений контексту, що видається нам серйозним недоліком з огляду на більш сучасні дослідження колокації, яку можна вважати окремим випадком синтагматичної асоціації. Контекст (ко-колокат) згідно з тричленною моделлю колокації здатен тією ж мірою впливати на реакцію, як, власне, і база

колокації, яка у цьому випадку виступає словом-стимулом» [2, с. 28–29]. К. Білик пропонує актуалізувати інший метод дослідження асоціацій — такий, що давав би змогу вивчати їх у вільно продукованому мовленні, що не було б обмежене часовими рамками проведення експерименту та дозволяв би дослідження і частотних, і менш частотних стимулів та реакцій. Названа дослідниця вважає, що такі вимоги задовольнив би *текстоцентричний метод дослідження асоціацій*, де мережі асоційованих слів виводилися б із закономірностей їх спільного вжитку на матеріалі досить презентативного корпусу. Дослідження, здійснене за таким принципом, не повинно було б обмежуватися аналізом лише «безпосередніх колокатів, як це усталено у традиції корпусної лінгвістики, яка, до речі, часто оперує терміном “сила асоційованості”, під якою розуміють статистичну величину, що визначає імовірність появи того чи іншого слова суміжно з ключовим» [2, с. 29]. К. Білик аналізує наведені в словниках лінгвістичних термінів визначення поняття *асоціація* і приходять до висновку, що всі дефініції не є досконалими. Тому дослідниця пропонує власне визначення, порівн.: «асоціація — це такий вид зв'язку між поняттями, який зумовлює регулярність появи репрезентантів цих понять в одному контексті, у безпосередній близькості, або ж на певній відстані, навіть значній. Текстова реалізація асоціації має вигляд три- або багаточленної структури», чиї складники «не завжди одночасно експліцитно присутні в тексті, а одним із членів якої є контекст. Частотність суміжної появи асоційованих понять корелює із силою асоційованості цих понять, та, опосередковано, з розповсюдженістю асоціації» [2, с. 33]. Учена вважає, що за ступенем вияву індивідуальності асоціації можна поділити на (а) *загальномовні*, (б) *групові* та (в) *індивідуальні*. Однак межа між виокремленими групами нечітка: вона може змінюватися із плином часу. Крім того, за виявом механізму асоційованості науковиця виокремлює (а) *парадигматичну асоціацію*, (б) *синтагматичну* та (в) *асоціацію за звучанням*. На її думку, окремими проявами асоціації можна вважати форми суміжної регулярної появи мовних одиниць у тексті, зокрема (а) *консоціація*, (б) *колокація*, (в) *семантична просодія*, (г) *рима*. Критично оцінюючи свої напрацювання, К. Білик стверджує, що запропонована дефініція терміна *асоціація* «не претендує на вичерпність», оскільки вона є *першою спробою текстоцентричного визначення асоціації*. Однак, як переконана вчена, сформульоване визначення «зможе допомогти у дослідженні цього винятково цікавого й продуктивного явища на різноманітному текстовому матеріалі» [2, с. 33].

Метамову асоціативної психолінгвістики досліджує і *Ірина Іваненко* (КНУ ім. Т. Шевченка), однак здійснює зазначене у фокусі теорії лінгвостилістики [див.: 8]. На її думку, для усвідомлення лінгвістичного змісту поняття *асоціативність* важливою є позиція *Олександра Тараненка* (Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАНУ), який стверджує, що «при семантичній композиції одна основа поєднується з іншою внаслідок певного асоціювання у свідомості мовців усвідомлюваними ними поняттями, причому такі основи не обов'язково повинні знаходитися між собою в контактній синтагматичній позиції» [цит за: 8, с. 85]. І. Іваненко

виокремлює ефективну, на її думку, стратифікацію асоціацій, що заґрунтована на докладно вивченій дослідницею науковій літературі, порівн.: (1) *суперординарні* (зарахування слова-стимулу до певного класу, групи: *орел* — *хижак*), *координовані* (співвіднесення з іншими подібними предметами: *орел* — *яструб*), *атрибутивні* (описові); (2) *парадигматичні* (в основі лежать парадигматичні відношення між стимулом і реакцією: *їжа* — *хліб*) та *синтагматичні* (виявляються у безпосередніх зв'язках асоціативного стимулу й асоціативної реакції в межах однієї синтагми: *їжа* — *споживати*); (3) *тематичні* (реалізуються в межах тематично обмеженого контексту або становлять в єдності з асоціативним стимулом граматично цілісні словосполучення: *друг* — *дитинство* > *друг дитинства*); (4) *онтологічні* (детерміновані соціальним досвідом мовця: вони дають змогу групувати елементи із спільними властивостями з огляду на своєрідність відображення їх у свідомості людини) та *емпіричні* (уможливлюють групування елементів відповідно до суб'єктивного досвіду мовця); (5) *соціальні* (характерні для представників окремої групи й пов'язані з професійними, освітніми, статевими, віковими особливостями, а також ті, що зумовлені специфікою індивідуального досвіду мовця); (6) *постійні, типові* (лежать в основі метонімії) та *ситуативні* (виникають у конкретній ситуації, покладені в основу вторинної okazіональної номінації) [див.: 8, с. 85–86]. Дослідивши напрацювання українських мовознавців щодо розроблення критеріїв виокремлення асоціацій, І. Іваненко наголошує, що (1) *Іван Франко* та *Андрій Білецький* запропонували виокремити асоціації на основі врахування реакцій чуттєвих органів, що лежать у їх основі, зокрема: *звукові, зорові, одоративні, дотикові* тощо, пов'язані з особливостями сприйняття дійсності; (2) *Світлана Єрмоленко* (Інститут української мови НАНУ) на основі актуалізації усталених семантико-синтаксичних зв'язків та ефекту несподіваності від змодельованої лексико-семантичної сполучуваності пропонують виокремлювати (а) *звичні* та (б) *несподівані* асоціації; (3) *Любов Пустовіт* (Інститут української мови НАНУ) і *Валентина Дятчук* (Інститут української мови НАНУ) запропонували розглядати асоціації, які виникають на основі логічної сумісності (*золотий* — *жовтий*), номінуючи їх (а) *прямими*. Їм протиставляються (б) *непрямі* асоціації, що опосередковані: вони наповнюють, створюють емоційно-оцінний зміст слова (*золоте серце, золоті очі*); (4) *Віталій Русанівський* (Інститут української мови НАНУ) на основі змодельованого значення оцінки актуалізує (а) *позитивні* та (б) *негативні* асоціації; (5) *Марія Шевченко* (Інститут української мови НАНУ) переконана в необхідності врахування асоціацій за чинником їх поширеності в лінгвокультурах, зокрема: (а) *загалнокультурних*, (б) *національно-культурних* та (в) *індивідуально-авторських (суб'єктивних)* [див. про це: 8, с. 86]. Крім того, вивчивши праці таких українських мовознавців, як *Світлана Єрмоленко, Любов Пустовіт, Леся Ставицька, Віктор Чабаненко*, І. Іваненко доводить, що «для сучасної теорії художньої мови принциповим є усвідомлення зв'язку асоціативності з образністю. Як база конкретно-чуттєвого сприйняття художнього тексту, безперечно, «асоціації слугують основою творення художніх образів» [8, с. 86]. Науковиця актуалізує ідеї І. Франка про асоціації

(у термінології Франка *змисли*) та асоціативне мислення, а також концепції Шарля Баллі та Фердинанд де Соссюра. Крім асоціативного поля, вчена інтерпретує поняття *асоціативно-образне поле*, що «постає на ґрунті асоціативно-семантичного або лексико-семантичного об'єднання завдяки тотожності денотативних властивостей мовних знаків, спільній традиції загальномовного та поетичного вживання. Його центром слугує найбільш активна одиниця (домінанта) — стрижневий компонент ряду, який організовує відношення всіх інших компонентів. Від цієї домінанти відходять *асоціативно-образні ряди* (лексико-тематичні лінії), що, розвиваючись і перетинаючись, семантично співдіють із центром асоціативно-образного поля. <...> образні ряди становлять єдність стійкого й змінного. У різних циклах ті самі ряди представлені, з одного боку, різними образами, що змінюють один одного, з іншого боку — повторюваними образами, специфіка яких полягає в тому, що, залишаючись незмінними в основі, вони щоразу входять у нові контексти, у нові асоціативні зв'язки» [8, с. 88]. Отже, поняття *асоціація* та *асоціативність* належать до ключових метамовних одиниць психолінгвістики, але й разом із тим корпусної лінгвістики та лінгвостилістики: у цьому разі актуалізовано дихотомію *мовна асоціація* і *художньо-мовна асоціація*.

Діана Терехова (Київський національний лінгвістичний університет) переконана, що «найбільш розробленим у психолінгвістиці методом дослідження мовної свідомості є *асоціативний експеримент*, який завдяки охопленню великої кількості респондентів та відповідного аналізу матеріалу робить його незамінним для виявлення специфіки образів мовної свідомості представників певного етносу» [57, с. 197]. Ідеться і про вільний, і про спрямований види експерименту. Д. Терехова дослідила асоціативні поля стимулу *ЦІННІСТЬ*, що отримані від українських респондентів в 2000 та 2012 роках із метою виявлення змін у фрагментах образу світу представників українського народу. Вона простежила динаміку «в мовній свідомості українських респондентів, що відбулася протягом 12 років <...> відповідно до результатів експерименту в пріоритеті залишаються матеріальні цінності, хоча їхня значущість дещо зменшилася (з 25 % до 19 %). У той же час важливу роль відіграють моральні, духовні цінності, виявлено зсув у бік цінностей людського життя, родини, міжособових стосунків, рис характеру, ствердження волі <...> виявлені тенденції видаються <...> важливими для кращого розуміння процесів, що відбуваються в суспільстві <...> ціннісні орієнтири респондентів простежуються не лише в асоціативному полі цього стимулу, а й інших асоціативних полів досліджуваних слів-стимулів» [58, с. 151].

Асоціативність є дослідницьким предметом і *Юлії Юхимек* (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Асоціативне мовомислення розглянуто як ґрунт для моделювання мімезису в образно-сміслових контекстах під час створення авторських смислів. Дослідниця демонструє, що «активна асоціативна робота психіки» лежить в основі креативної діяльності особистості. Саме асоціативність моделює, зокрема, художній мімезис у художній практиці. «Водночас визнання універсалізму міметично-асоціативних зв'язків передбачає конкретизацію

їх локальних проявів на різних рівнях функціонування мистецтва» [59, с. 7], тобто також ідеться про лінгвостилістичне дослідження асоціацій.

Ольга Сахарова (Національна музична академія України) також зосереджувала увагу на моделюванні вільного асоціативного психолінгвістичного експерименту, досліджуючи функційно-асоціативне поле прикметників [див.: 33], а також вивчаючи за допомогою цього методу сатиричну модель світу [див.: 27] та ціннісні параметри лінгвоперсони [34].

Значний доробок у галузі асоціативної психолінгвістики належить Лесі Ставицькій (Інституту української мови НАНУ), яка за допомогою асоціативного експерименту вивчала *гендерні стереотипи українців*: актуалізовано слова-стимули *жінка, чоловік* [див.: 44], *мати, батько* [див.: 45], схарактеризовано асоціативне поле *запах* у мовній свідомості українців з урахуванням гендерного виміру [див.: 36; 51].

Світлана Куранова (Національний університет «Києво-Могилянська академія») відома як авторка підручника з психолінгвістики, яким упродовж останніх років користуються українські студенти [14; 9]. Зазначена науковиця збагатила психолінгвістику напрацюваннями в галузі теорії лінгвоперсонології, розглянувши поняття мовної особистості в психолінгвістичному аспекті. Запропоновано актуалізувати такі напрями, як: (1) *вікова психолінгвістика*, (2) *патопсихолінгвістика*, (3) *типологія мовних спільнот і особистостей*, (4) *комунікативна поведінка особистості*. На думку цієї мовознавиці, слід посилити актуальні напрями психолінгвістики *комунікативно-функційною парадигмою*. Дослідниця переконана, що активізація зазначених напрямів психолінгвістики в проєкції на вивчення лінгвоперсони сприятиме створенню узагальненої всебічної характеристики мовної особистості в аспекті психолінгвістичних досліджень [див.: 14]. Учена розглядає і потребу вивчення лінгвоперсони в аспекті жанрової та реєстрової теорії, що, безперечно, є цінним досвідом [див.: 13]. Увагу привертає і наукова розвідка цієї вченої, спроєктована на студіювання одного із жанрових різновидів его-текстів — інтерв'ю [див.: 15]. Дослідження здійснено із залученням інтерв'ю Оксани Забужко, надане для програми «Homo Sapiens» на телеканалі ТВі [див.: 7]. С. Куранова демонструє зразок синтагматичного й структурно-функційного вивчення дискурсу інтерв'ю як особистісного тексту, демонструючи своєрідність мовомислення О. Забужко. Жанр інтерв'ю цікавить науковицю й з огляду на особливості реалізації в ньому діалогу, що здійснюється в порівняльному аспекті на матеріалі англomовного й україномовного діалогічного дискурсів Н. Хомського та О. Забужко. Доведено, що в інтерв'ю лінгвоперсони Н. Хомського актуалізовано стратегію роз'яснення та переконання, а О. Забужко як мовна особистість застосовує просвітницьку стратегію з її доповненням аксіологічним виміром [див.: 16]. Розробляючи проблематику лінгвоперсонології, С. Куранова зосереджується на аналізі моделювання *дискурс-портрета мовної особистості*, присвячуючи цьому питанню кілька статей [див.: 11; 18; 16]. Отже, як бачимо, у період 2013–2024 рр. С. Куранова розширила теорію мовної особистості не лише у фокусі психолінгвістичного вчення, але, стверджуючи принцип міждисциплінарності, вона поєднала

постулати психолінгвістики з дискурслінгвістикою, комунікативною лінгвістикою та жанрологією.

Ольга Сахарова, як і попередня дослідниця, є укладачкою навчального посібника «Вступ до психолінгвістики: (2001) [див.: 24], а також авторкою наукових розвідок, що торкаються *психологічних проблем комунікативної лінгвістики* [див.: 28] та теорії лінгвоемоціології [див.: 26]. Крім того, зазначена науковиця студіює *психолінгвістичні аспекти мовної особистості*, зокрема, її наукові розвідки, що присвячені особливостям реконструювання психо-соціальних параметрів лінгвоперсони [див.: 31]. Як і С. Куранова, вона зосереджує увагу на лінгвожанрології: вивчає, як мовна особистість актуалізує відповідні мовні жанри [див.: 32], зокрема й жанр сповіді [див.: 25], а також характеризує особливості презентації лінгвоперсони в драматургійному дискурсі [див.: 29]. Привертає увагу і спроба цієї дослідниці розкрити дієвість мовної особистості-гравця [див.: 30].

Цікавою видається концепція *нейролінгвістичного коду наукового стилю* [21], презентована Наталією Непийводою (КНУ ім. Т. Г. Шевченка). Код, що відомо, це — організована за певними правилами знакова система, за допомогою якої адресант (автор) передає інформацію адресатові (реципієнтові). Н. Непийвода наголошує, що «нейрофізіологічною основою коду є здатність мозку фіксувати повторювані послідовності зовнішніх подій і зберігати їх у вигляді комбінацій молекул. Так формуються стійкі структури — матриці, тобто програми дій у певній ситуації. Кожний новий зовнішній вплив мобілізує в мозку молекулярний досвід минулого — людина починає діяти відповідно до програми. Одним зі складників програми є сукупність мовних засобів, “закріплених” за ситуацією, тобто нейролінгвістичний код» [21, с. 39]. Сучасна *багатофункційна людина*, тобто людина, яка активно діє в кількох сферах, повинна мати в інтелектуальному запасі декілька кодів: ці коди співіснують у свідомості як незалежні автоматизовані програми. Н. Непийвода зауважує, що зазвичай код умикається автоматично: «у процесі аферентного синтезу (аналітико-синтетичної діяльності мозку, яка полягає в оцінюванні нової інформації з метою здійснення найбільш адекватного для даних умов акту пристосування) відразу після встановлення сфери відбувається актуалізація всіх засобів, які обслуговують цю сферу. Інші коди відходять на периферію, але не відключаються, повністю — про це свідчить залучення засобів суміжного коду, якщо в активізованому коді потрібних засобів бракує. Досвідчений мовець чітко розмежовує засоби, що належать до різних кодів, — така людина, що знає кілька мов, виробляє автономний механізм мовлення на кожній з них» [21, с. 39]. Учена згадує порівняння, яке наводить О. Потебня, коли з’ясовує особливості мовлення білінгвів (що також становить перемикування з одного коду на інший), про те, що «перемикування з одного коду на інший подібне до переведення поїздів на інші рейки» [там само]. Дослідниця *виокремлює специфіку нейролінгвістичного коду наукового стилю*: «Насамперед він формується свідомо — на відміну від системи мовних засобів, скажімо, у побутовій сфері. Зазначена особливість має як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних належать висока здатність до

нормування: конвенційний характер наукового викладу дає змогу обрати і закріпити в практичному вживанні найоптимальніші засоби. Однак це явраз і призводить іноді до негативного наслідку — тоді, коли мовні засоби добираються на основі критеріїв, детермінованих певними суспільними обставинами, без урахування внутрішньомовних особливостей, як це сталося в українській мові» [21, с. 40]. Ідеться про дві принципово відмінні знакові системи, що співіснують і взаємодіють в одному семантичному просторі — науковому тексті. «Одна з них охоплює змістові слова (content words), друга — виражальні (form words). Перша система містить інформацію, друга — її організовує. Перша є “жорсткою” (терміни однозначні в межах своїх терміносистем); друга — “вільною”. Перша система становить основний текст, друга — допоміжний, або метатекст» [21, с. 40]. *Ознакою наукового стилю є наявність метатексту*, що розглядається як «сукупність мовних засобів, які забезпечують оптимальне спілкування між автором і читачем. <...> Вживаючи їх, автор заздалегідь регулює сприймання тексту — наголошує на головному, змушує читача робити паузи, щоб осмислити й підсумувати окремі “порції” інформації» [21, с. 40]. Метатекст, як уважає науковиця, моделює «спільну гру мовця і слухача». Науковий текст містить у своєму арсеналі *сукупність мовних формул* як метатекстових одиниць [див.: 21, с. 40]. Термін *мовна формула*, який актуалізує Н. Непийвода, належить Оресту Ткаченкові. Це складник «будь-якого нейролінгвістичного коду, оскільки кожна сфера людської діяльності має набір своєрідних штампів, кліше, вживання яких обов’язкове у тих чи інших ситуаціях. У побуті це привітання, вираження подяки тощо, в офіційній сфері — формули усного й писемного етикету, у фольклорі — медіальні і фінальні формули казок. Поєднуючись у суцільному викладі, елементи двох різнопланових психофізіологічних систем по-різному поведуть себе у тексті» [21, с. 41]. Наведено ілюстративний матеріал із докладними й переконливими коментарями про те, що «науковий текст — високоорганізований семантичний простір». Учена доводить, що *мовне оформлення результатів наукового пізнання* буває недосконалим саме через недостатнє вміння застосовувати мовні формули. У висновках зазначено, що: (1) *«оптимальне породження наукового тексту поєднує два психологічно протилежні нейролінгвістичні механізми: усвідомлене оперування елементами тексту, які передають (містять) інформацію, і автоматичне — тими, які цю інформацію організовують. Деавтоматизація другого із зазначених процесів може зашкодити створенню оптимального тексту»*; (2) *«порушення автоматизму може статися через позамовні обставини»*; (3) *«переважна кількість науковців тривалий час використовувала в своїй діяльності російськомовний код, що пов’язано з відомими суспільними чинниками. Переведення словесної частини коду з однієї мови на іншу вже саме по собі є складним психологічним явищем, оскільки сфера і код поєднуються численними стійкими нейролінгвістичними зв’язками»* (курсив авторський — Т. К. і В. П.) [21, с. 42]. Актуалізовано увагу, що надзвичайно цінно, на відмінностях між українським і російським науковими стилями: «науковий стиль української мови перебуває ще у стадії формування. Виникає парадоксальне явище: україномовний код недосконалий,

тому ним не користуються; а якщо ним не користуються, він і не вдосконалюється. А втім, це проблема більш політична, ніж філологічна, і розв'язати її можна відповідними засобами — державним контролем виконання “Закону про мови”...» [21, с. 42]. До мовних чинників, які сповільнюють формування нейролінгвістичного коду на основі української мови, вчена відносить такі: (а) «близька спорідненість української і російської мов, унаслідок чого автономні програми в деяких пунктах зближуються — треба надзвичайно уважно розмежувати їх саме в цих пунктах»; (б) «на рівні термінів таким пунктом є спільність за походженням морфем, яка зазнала згодом відмінних словотворчих змін в українській і російській мовах» [21, с. 42]. Слушною, як видається, є і заувага про те, що «збагачення через наслідування — позитивний процес, якщо його природність не порушується позамовними чинниками. Мова, маючи внутрішній захист, своєрідний “інстинкт самозбереження”, відкидає форми, яких не може асимілювати відповідно до власних законів <...> Коли ж у дію внутрішньомовних тенденцій втручаються позамовні фактори, система мови порушується. <...> Нездатність відрізнити українські конструкції від російських пояснюється **психофізіологічними особливостями двомовних людей**, які звикли до своєї першої мови і мимохіть переносять її риси в другу. Першою професійною мовою для більшості українських науковців була мова російська, тому тепер у науковому стилі ще чути “російський акцент”» (жирн. шрифт автор. — Т. К. і В. П.) [21, с. 43]. Дослідниця актуалізує роздуми О. Потебні про «мовні шуми», що нейтралізують нейролінгвістичний код. Цінна думка про те, що в сучасній лінгвістиці поняття «первісне сприйняття тексту» треба ввести «до **психологостилістичної теорії писемної комунікації** як один із критеріїв комунікативної повноцінності мовних одиниць» (жирн. шрифт автор. — Т. К. і В. П.) [21, с. 44]. Питання, порушене Н. Непийводою, проєктується й на *теорію мовної особистості вченого*, порівн.: «...опанування нейролінгвістичного коду — необхідна умова успішної діяльності особистості. Звичайно, людина засвоює код інтуїтивно — наслідуючи тих, хто його добре знає. Однак свідоме ставлення до виражальних засобів, уживаних у певній сфері, постійне самовдосконалення на основі знання психофізіологічних особливостей формування і функціонування коду могли б істотно адаптуватися у відповідному соціальному середовищі» [21, с. 44].

Крім поглиблення загальної теорії нейролінгвістичного коду, Н. Непийвода розробляла (1) *актуальну проблему застосування психолінгвістичних методів*, що проєктуються на аналіз тексту [див.: 22]; (2) *питання моделювання психологічного портрета лінгвоперсони вченого* [див.: 19]; (3) *комунікативної поведінки мовної особистості* [див.: 20]; у співавторстві з колегами (*Володимиром Різуном та Віталієм Корнєєвим*) (4) *працювала над психолінгвістичною проблемою сугестії* [див.: 23].

Представником київського психолінгвістичного осередку є і доктор психологічних наук *Олександр Бондаренко* (КНУ ім. Т. Г. Шевченка), який провів психолінгвістичне дослідження особистісно-орієнтованого спілкування. Воно полягало «в тому, що предметом аналізу стали функціональні висловлювання психотерапевтів (психологів-консультантів) у процесі проведення немедичної, або соціальної психотерапії»

[5, с. 49–50]. Схарактеризовано поняття *особистісно-орієнтованого тексту* та запропоновано методику коригування психічного стану пацієнтів за допомогою *шкалування їхнього особистісно-орієнтованого мовлення*. Дослідник виявив такі особливості стилістики й семантики висловлювань, як (а) *надмірність* (стилістична), (б) *нейтралізація* (зокрема, відмінностей між розмовним і піднесеним мовленням), (в) *синонімія*, (г) *нюансування функціональних стилів і відтінків*, (ґ) *урахування і використання особистісної семантики клієнта в поєднанні з характерними для не-наукових традицій лікування і соціальної психотерапії жанрами побудови тексту* (притчі, алегорії), що вимагає від психолога-консультанта «найтоншого мистецтва володіння мовленням, мовою, глибокого знання фольклору в усіх його різновидах — від східної казки до сучасного молодіжного сленгу» [5, с. 52]. О. Бондаренко змодельював *шкалу нормативно-дескриптивної оцінки якості психотерапевтичного висловлювання та запропонував моделі психотерапевтичного висловлювання, указавши на можливості психотерапевтичного впливу*. На його думку, надважливими є *паралінгвістичні характеристики мовлення*, «смісл яких — якнайточніше передати емоції і почуття, психічний стан мовця» [5, с. 55]. Ідеться про сугестивний вплив лікаря-психотерапевта для актуалізації певного стану пацієнта. Особистісно-орієнтований текст досягає впливу «за рахунок створення умов для розкриття особистісного потенціалу учасників спілкування, шляхом *вільної гри зі словом*, у семантичних просторах якого кожний знаходить прийнятні для нього смислові сфери існування» (курсив автор. — Т. К. і В. П.) [5, с. 55].

Серед інноваційних і перспективних напрямів сучасного мовознавства — лінгвістичне *вивчення психологічної акцентуації*. Це міждисциплінарне явище, що інтегрує психолінгвістичний, когнітивний і комунікативний підходи, відкриває нові можливості для глибшого аналізу мовної особистості. Психоакцентуація пов'язана з можливими системними чи поодинокими особливостями усного чи писемного мовлення (надуживання лексем і паремій, специфічні морфеми, нетипова граматики, пунктуація, орфографія, тематика, образність тощо), що водночас можуть кваліфікуватися як риси ідіостилу та як прояви психіки. Значний внесок у розвиток цього напрямку роблять фахівці германських мов, які працюють в Україні, зокрема Яна Бондаренко (Київський національний лінгвістичний університет) та Тетяна Куліш, які розглядають особливості акцентуації в художньому [6] й політичному дискурсах [10].

Предметом київських учених була й *гендерна лінгвістика*, зокрема *Леся Ставицька* (Інститут української мови НАНУ) упродовж 2003–2006 рр. керувала Київським міським семінаром із гендерної лінгвістики, перше засідання якого відбулося 12 грудня 2003 року. На цьому засіданні дослідниця презентувала доповідь «Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики», що опублікована замість вступу до монографії, яку, на жаль, Л. Ставицька опублікувати не встигла [див.: 1]. Вона наголосила, що «саме поняття “гендер” у свідомості більшості професійних лінгвістів доволі розмите, бо асоціюється з фемінізмом з супровідним негативно оцінним шлейфом, жінками — звісно, із супровідним іронічним шлейфом і сексом» [1, с. 13].

Водночас «фемінна репрезентативність дослідників проблеми “гендер і лінгвістика” — це, вочевидь, частковий вияв своєрідної **соціопсихологічної потреби жіночої кооперації** (аж ніяк не спрямованої проти чоловіків), прагнення окреслити специфічність гендерно окреслених мовних світів і пізнання таки маскулінного світу, у якому вони живуть. З іншого боку, хто як не жінки-лінгвісти здатні адекватно описати сценарії мовної поведінки своєї спільноти зсередини» (жирн. шрифт автор. — Т. К., В. П.) [там само, с. 13]. До найважливіших проблем гендерної лінгвістики науковиця відносить такі: (1) «аналіз лексики української мови, його номінативної системи. Звернення до лексикографічних джерел соціально й культурно значущих словників як основи історичної пам'яті нації <...>. Повні лексикографічні зібрання фразеологічних одиниць, паремій, прислів'їв, приказок, крилатих слів і висловів української мови повинні бути охоплені гендерною оптикою бачення з урахуванням хронологічних параметрів зафіксованого лексико-фразеологічного масиву. <...>. Українські гендерні стереотипи лінгвокультурної репрезентації чоловіка та жінки мають бути віднайдені в текстах українського фольклору, значний інтерес становить гендерна концептосфера українського анекдоту тощо. <...>. Неабияку роль відіграють **соціопсихологічні рецепції фемінного характеру української ментальності** (українська екзекутивність, яка корелює з репродуктивно-відновлювальним, імітативним, а не творчим началом, виявляє себе через виконавську, обслуговувальну активність і залежна від зовнішнього стимулювання й нарешті формує сакралізований образ жінки-матері. <...>. Яким чином вказана психокультурна домінанта детермінує міжкультурну комунікацію Україна — Росія з її все-таки іншою “жіночністю” та комунікацію українського етносу з близьким і далеким зарубіжжям, зумовлену в т. ч. міграційними процесами?» (жирн. шрифт автор. — Т. К., В. П.) [там само, с. 14]; (2) «гендерні ознаки мовної картини світу — це сутнісні вияви пізнання світу крізь призму чоловічої і жіночої оптики бачення, які інтегрують універсальні й національно специфічні ознаки, виявляють особливості номінативної і комунікативної діяльності обох статей, а також визначені статтю особливості мовної діяльності й мовної поведінки» [там само, с. 14]. Поставлено питання щодо вивчення гендерно маркованих психотипів української нації, що тяжіє до інтровертності. Дослідниця рекомендує вивчати «тексти шлюбних оголошень, вітальних листівок, могильних надписів та ін.»; (3) «психолінгвістичне дослідження писемних текстів, породжуваних чоловіками та жінками, мусить дати статистичний аналіз уживаного лексики за його семантичними та граматичними характеристиками, характер синтаксичних конструкцій, типологію мовних помилок та ін.» [там само, с. 16]. Дослідження в заданому ракурсі потребують поетичні й прозові тексти з проєкцією на вироблення стійких культурних жіночих і чоловічих стереотипів, з урахуванням моделей самопрезентації, а також особливостей асоціативної поведінки; (4) рекомендовано більш активно вивчати «гендерно чутливу» невербальну семіотику, а також звернути увагу на потребу розроблення теорії *гендерної комунікативної лінгвістики*.

Окремі положення названої доповіді більш широко презентовані в статтях дослідниці, зокрема 2004 року вийшла програмова стаття Л. Ставицької «Гендерна лінгвістика: українська перспектива» [див.: 39], а також наукова розвідка з оглядом досягнень української лінгвогендерології [53], зокрема й у фокусі соціолінгвістики [див.: 43]. Крім того, запропоновано презентацію образу *чоловіка* в українській фразеології [див.: 55], нариси щодо дослідження особливостей невербальної комунікації українців у гендерному вимірі [див.: 42], зокрема й ольфакторна комунікація [40]. Учений належить стаття щодо вивчення специфіки гендерного жаргонного [див.: 41] й лайливого [див.: 46] мовлення (уживання обценної лексики). Вона частково описала універсальні та національні гендерні комунікативні стратегії [див.: 48].

Науковицю також цікавили соціопсихологічні основи українсько-російської двомовності, що пов'язано з існуванням відповідного мовного коду [див.: 54; 47], та психологічне пояснення феномена суржикі [52, 37], вона намагалася з'ясувати психологічну сутність російськомовних українців [49, 50], що, як зауважувалося, частково турбувало й Н. Непийводу.

Значним досягненням української гендерної лінгвістики є і монографія *Олександра Тараненка* [див.: 56], у якій актуалізовано категорію андроцентризму, що омовлюється в мовах патріархальних і постпатріархальних суспільств і виявляється на всіх рівнях мовної системи й у побудові комунікації та моделюванні текстів. Ідеться про вербалізацію особливостей гендерної ментальності. Учений показує, як відбувається послаблення виявів мовної дискримінації жінки, що відбувається порізно в європейських мовах. Дослідник наголошує, що «з поступовим відходом сучасного суспільства від домінування андроцентрично орієнтованих парадигм суспільного життя й, відповідно, масової свідомості та інтенсивним розширенням місця жінки в соціальних сферах відбувається також певне звуження вияву дії принципу андроцентризму в мовах народів європейської цивілізації» [56, с.78]. Водночас зазначено, що «реформування мовної структури та дискурсивної практики в напрямі якомога повнішого представлення образу жінки в мові й мовленні — відповідно до її реального місця в сучасному суспільстві — має, звичайно, відбуватися якомога послідовніше й цілеспрямованіше, у тому числі й відповідними заходами державної мовної політики» [56, с. 79]. Мовознавець виокремлює проблеми, що потребують подальшого дослідження, аналізу відповідні некоректності, що з'являються в мовленні під впливом гендерного чинника.

Висновки та перспективи дослідження. Київські дослідники базуються на методології, що розроблена класиками української психолінгвістики — Олександром Потебнею та Іваном Франком. Сьогодні по-новому осмислюється наукова спадщина цих учених: простежуємо тяглість національної традиції, але одночасно простежуємо добру обізнаність із працями зарубіжних дослідників, насамперед класиками лінгвістики.

Представники київського психолінгвістичного осередку демонструють активізацію напрацювань насамперед у сфері *асоціативної лінгвістики*, що досліджує

зв'язки між словами та іншими мовними одиницями, які виникають у свідомості мовця, зокрема у процесі мовленнєвої діяльності, показує, як слова викликають у мовців відповідні асоціації, і як ці асоціації впливають на моделювання мовлення та його сприйняття. Особливо київських мовознавців цікавлять асоціативні експерименти, за допомогою яких можна вивчати типи асоціацій, усвідомлювати механізми творення асоціативних зв'язків під час мовомислення, простежувати вплив асоціацій на різні аспекти мовленнєвої діяльності, інтерпретувати їх у фокусі категорії гендеру, розробляти прийоми аналізу асоціативних зв'язків, виявляти особливості асоціативного мовомислення під час творення художнього тексту, моделювання тропів і фігур, використовувати знання про асоціації для лікування мовленнєвих порушень. Однак учені засвідчують, що на сьогодні ще не вироблена метамова асоціативної психолінгвістики, відсутнє однозначне розуміння понять *асоціація* та *асоціативність*, оскільки їх інтерпретація залежить від дослідницьких аспектів, а асоціативний експеримент проводиться в парадигмах не лише психолінгвістики, але й корпусної лінгвістики, лінгвостилістики, етнолінгвістики, соціолінгвістики, гендерної лінгвістики. Крім того, класифікація типів асоціацій також не завершена.

Другим напрямом психолінгвістики, що активно розробляється представниками київського наукового осередку є *лінгвоперсонологія*, що базується на постулатах психолінгвістики. Саме тому пропонують урахувувати нові дослідницькі напрями лінгвоперсонології (*вікова психолінгвістика, патопсихолінгвістика, типологія мовних спільнот і особистостей, комунікативна поведінка особистості*). Лінгвоперсонологія потребує вивчення особистісних текстів, его-текстів чи особистісно-орієнтованих текстів, що дають нові можливості для розуміння психобіографії лінгвоперсони, психології її мовомислення, відхилення від норми.

Третім популярним психолінгвістичним напрямом, що приваблює київських дослідників, є *гендерна лінгвістика* з актуалізацією дослідження соціопсихологічних параметрів мовлення, соціопсихологічних рецепцій фемінного й маскулінного характеру української ментальності, що виявляється в усних і писемних текстах, вербальній і невербальній комунікації.

Є напрацювання щодо розроблення нових психолінгвістичних методик, зокрема (1) описання психологічного *дискурс-портрета* мовної особистості, а також (2) *реконструювання її психо-соціальних параметрів*, (3) інтерпретація *нейролінгвістичного коду*, що проєктується на науковий стиль, феномен двомовності, а також мовну особистість російськомовного українця, (4) коригування психічного стану пацієнтів за допомогою *шкалування* їхнього особистісно-орієнтованого мовлення: ідеться про *шкалу нормативно-дескриптивної оцінки* якості психотерапевтичного висловлювання, що увиразнює психотерапевтичний (сугестивний) вплив на пацієнта з відхиленнями психіки. Крім *вільного й спрямованого* видів асоціативного експерименту пропонується (5) *текстоцентричний метод дослідження асоціацій*, а також (6) *метод моделювання асоціативних та функційно-асоціативних полів*.

Перспектива дослідження полягає у необхідності створення словника «Українська психолінгвістика в іменах» для демонстрації досягнень української психолінгвістики та популяризації психолінгвістичних теорій, методик, метамови за кордоном.

Література

1. Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики (Доповідь Лесі Олексіївни Ставицької на Київському міському семінарі з гендерної лінгвістики, перше засідання). В: *Ставицька Л. О. Гендер: мова, свідомість, комунікація*. Київ : б/в. 2015. С. 11–18.
2. Білик К. А. До питання лінгвістичного визначення терміна «Асоціація». 2019. URL: https://mova.knu.ua/wp-content/uploads/2020/01/65_6.pdf.pdf.
3. Білодід І. К. Мова і суспільний прогрес. *Філософська думка*. 1970. № 1. С. 42–53.
4. Білодід І. К. Психологічні основи індивідуального мовлення. В: *Філософські питання мовознавства* / відп. ред. В. М. Русанівський. Київ : Наукова думка. 1972. С. 91–111.
5. Бондаренко О. Ф. Факторний аналіз психолінгвістичних особливостей висловлення у психотерапії. *Мовознавство*. 1991. № 4 (148). С. 49–54.
6. Бондаренко Я. О. Дискурс акцентуованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі): автореф. дис... канд. філол. наук: Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2002. 19 с.
7. Забужко О. Успішний — той, хто найбільше вкрав і купив «Бентлі». Який Стус? Який Шевченко? — Програма М. Барчук «Homo Sapiens» на телеканалі ТБі, 17 липня 2013 р., 23. URL: http://tvi.ua/index.php?route=information/printable&news_id=217.
8. Іваненко І. М. Поняття «асоціація», «асоціативність» у сучасній лінгвостилістиці. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 84–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/terv_2019_5_12.
9. Космеда Т. А., Папіш В. А. *Розширення фонду українських навчальних посібників із психолінгвістики*. Рецензія на: Куранова С. *Основи психолінгвістики* : навч. посіб. 2-е вид., доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2023. 208 с. *Лінгвістичні студії* / гол. ред. А. Загнітко. Вінниця, 2024. Вип. 47. С. 158–163.
10. Куліш Т. В. Паранояльна риторика в американському політичному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 20 с.
11. Куранова С. І. Загальні характеристики та структурно-прагматичні аспекти створення дискурс-портрета (на матеріалі публіцистики О. Забужко). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2018а. Вип. 26. С. 82–89.
12. Куранова С. Лінгвопрагматичний вимір дискурсу інтерв'ю. *Марістеріум. Мовознавчі студії*. 2013. Вип. 57. С. 37–43.

13. Куранова С. Мовна особистість: психолінгвістичний аспект: матеріали Міжнар. наук. конф. «Актуальні питання сучасної лінгвістики». Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2021. С. 54–57.
14. Куранова С. Основи психолінгвістики: навч. посіб. 2-е вид., доповнене. Київ : ВЦ «Академія», 2023. 208 с.
15. Куранова С. І. Перспективи дослідження публічної мовної особистості в аспекті жанрової та реєстрової теорії. *Мовознавство*: науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні. 2015. Вип. 5. С. 42–54.
16. Куранова С. І. Прагмалінгвістичні особливості мовної особистості у діалогічному дискурсі (на матеріалі англійської та української мов). *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 117–120.
17. Куранова С. Прагматична координата моделювання дискурс-портрета мовної особистості. *Мова: класичне — модерне — постмодерне*. 2020. Вип. 6. С. 50–68.
18. Куранова С. І. Стратегії, тактики та прийоми мовленнєвої діяльності як компонент моделювання дискурс-портрета мовної особистості. *Мова: класичне — модерне — постмодерне*. 2018b. Вип. 4. С. 33–47.
19. Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета (на матеріалі книги В. М. Русанівського «Історія української літературної мови»). Київ : АртЕк, 2001). *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 3–16.
20. Непийвода Н. Моделювання вербальної поведінки. Знак. Символ. Образ : матеріали Міжвуз. наук. семінару з проблем сучасної семіотики. Вип. 4. Черкаси : Брама, 1999. С. 223–229.
21. Непийвода Н. Ф. Науковий стиль як нейролінгвістичний код. *Мовознавство*. 1997. № 2–3 (182–183). С. 39–44.
22. Непийвода Н., Скотникова Т. Психолінгвістичні методи аналізу текстів. *Стиль і текст*. 2003. № 4. С. 244–248.
23. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. Лінгвістика впливу. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. 148 с.
24. Сахарова О. Вступ до психолінгвістики: навч. посіб. до вивч. курсу. Київ : Київ. ін-т «Слов'янський університет». 2001. 71 с.
25. Сахарова О. Жанр «Сповідь» як соціально-комунікативна та психолінгвістична репрезентація мовної особистості. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Вип. 20. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. С. 577–681.
26. Сахарова О. Зміст емоційної оцінки (психолінгвістичний аспект). *Мова і культура*. 2001. Вип. 3. Т. 1. С. 127–130.
27. Сахарова О. Координати сатиричної моделі світу (психолінгвістичний аспект). *Мова і культура*. Вип. 2. Т. 1. К., 2000. С. 300–304.
28. Сахарова О. Мовленнєві стратегії та тактики як психолінгвістична та соціолінгвістична проблема. *Мова і культура*. Вип. 6. Т. 11. К., 2003. С. 83–88.

29. Сахарова О. Особливості презентації мовної особистості в драматургічному дискурсі (на матеріалі п'єси Ю. Щербака «Відкриття»). *Психолінгвістика* : зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2011. Вип. 8. С. 152–160.
30. Сахарова О. Психолінгвістичний портрет ігрової мовної особистості. *Світ соціальних комунікацій* : наук. журн. / за ред. О. М. Холода. Т. 6. К.: КиМУ, ДонНУ, 2012. С. 120–123.
31. Сахарова О. Реконструювання психо-соціальних параметрів мовної особистості. Актуальні проблеми менталінгвістики : зб. статей за матер. V-ї міжнар. наук. конф. Черкаси, 2007. С. 176–179.
32. Сахарова О. Роль комунікативної програми особистості у формуванні мовленнєвих жанрів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»* : наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 15. С. 183–186.
33. Сахарова О. Функціонально-асоціативне поле прикметників як фрагменти мовної картини світу. *Вісник КіСу*. В. 3. Філологія. К., 1999. С. 135–142.
34. Сахарова О. Ціннісні параметри мовної особистості. Актуальні проблеми менталінгвістики : зб. статей за матер. IV-ї міжнар. наук. конф. Черкаси, 2005. С. 154–156.
35. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
36. Ставицька Л. О. Асоціативне поле запаху в сучасній українській мовній свідомості (гендерний аспект). *Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского*: науч. журн. Сер. «Филология». Симферополь, 2005. Том 18 (57). № 1. С. 216–220.
37. Ставицька Л. О. Блудний суржик: міф, мова, стиль. *Мандрівець*. 2002. № 1. С. 18–27.
38. Ставицька Л. О. Гендер: мова, свідомість, комунікація: Інститут української мови НАН України. К.: КММ, 2015. 440 с.
39. Ставицька Л. О. Гендерна лінгвістика: українська перспектива. *Українська мова*. 2004. № 3. С. 58–66.
40. Ставицька Л. О. Гендерний вимір ольфакторної комунікації. *Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. 2. Čast. Olomouc, 2006. С. 483–494.
41. Ставицька Л. О. Гендерні аспекти жаргоновживання. *Наук. записки Луган. нац. пед. ун-ту*. Вип. 4. Т. 1. Сер. «Філологічні науки»: зб. наук. праць. Луганськ: «Альма-матер», 2003. С. 240–253.
42. Ставицька Л. О. Гендерні виміри невербальної комунікації у художньому тексті. *Культура народів Причорномор'я*: науч. журн. Симферополь. 2004. № 49. Том 1. С. 146–148.

43. Ставицька Л. О. Гендерні дослідження в українській соціолінгвістиці: стан і перспективи. XIV Міжнародний конгрес на славісти. Охрид, 10–16 серпневври 2008 : зборник на резимеа. I том. Лінгвистика. С. 234–235.
44. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній українській мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами «жінка», «чоловік»). *Наук. запис. Луган. нац. пед. ун-ту*. Вип. 5. Т. 3. Сер. Філологічні науки : зб. наук. праць / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. С. 58–66.
45. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній мовній свідомості (За даними асоціативного експерименту зі словами *мати, батько*). *Дивослово*. 2005. № 5. С. 47–51.
46. Ставицька Л. О. До проблеми обсценної лексики у мовній діяльності різногендерних суб'єктів. Актуальні проблеми менталінгвістики : зб. статей за матер. V Міжнар. наук. конф. Черкаси, 2007. С. 185–187.
47. Ставицька Л. О. Кровозмісне дитя двомовності. *Критика*. 2001. Ч. 10 (48) С. 20–24.
48. Ставицька Л. О. Мова, освячена статтю (універсальні та національні комунікативні стратегії). *Студії з україністики*. Вип. VI. Лінгвістика та лінгводидактика. Київ, 2004. С. 147–164.
49. Ставицька Л. О. Російськомовні українці: хто вони? *Записки з загальної лінгвістики*. Вип. 5 : Мова та національна свідомість. Одеса : Астропринт, 2002. С. 24–34.
50. Ставицька Л. О. Соціопсихологічні аспекти мовної діяльності «російськомовних українців». Матеріали V конгресу Міжнар. асоціації українців. *Мовознавство*. Чернівці: Рута, 2003. С. 74–79.
51. Ставицька Л. О. Стат'я кризь призму запаху. *Вісн. Львів. ун-ту*. Сер. філол., 2006. Вип. 38. Ч. II. С. 72–78.
52. Ставицька Л. О. Суржик: соціо- та етнопсихологічні передумови виникнення і побутування. *Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія* : зб. наук. праць: у 2 ч. К., 2001. Ч. 2. С. 113–115.
53. Ставицька Л. О. Сучасний стан лінгвогендерологічних студій в Україні. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 236–246.
54. Ставицька Л. О. Українсько-російська двомовність: соціопсихологічні та лексикографічні аспекти. *Дивослово*. 2001. № 11. С. 13–16.
55. Ставицька Л. О. «Чоловік (мужчина)» у концептосфері української фразеології. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 118–129.
56. Тараненко О. О. Андроцентризм у системі мовних координат і сучасний гендерний рух : моногр. Київ: Вид-ий дім Дмитра Бураго, 2021. 112 с.
57. Терехова Д. Аналіз асоціативних полів слів-стимулів *МИР / МИР / МИР* у східнослов'янських мовах. *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*. 2014. Вип. 1. С. 194–201.

58. Терехова Д. І. Психолінгвістичний аналіз асоціативного поля стимулу *ЦІННІСТЬ* (динамічний аспект). *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2018. Том 21. № 1. С. 147–152
59. Юхимик Ю. В. Асоціативність як база художнього мімезису. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 3. С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_3_3 (дата звернення: 25.03.2025).

References

1. Aktualni problemy suchasnoi ukrainskoi hendernoi linhvistyky (2015) (Dopovid Lesi Oleksiivny Stavytskoi na Kyivskomu miskomu seminari z hendernoi linhvistyky, pershe zasidannia) [Current Issues in Contemporary Ukrainian Gender Linguistics (Report by Lesia Oleksiivna Stavytska at the Kyiv City Seminar on Gender Linguistics, First Meeting)], in *Hender: mova, svidomist, komunikatsiia* [Gender: language, consciousness, communication]. Kyiv: b/v, pp. 11–18. [in Ukrainian].
2. Bilyk, K. A. (2019) *Do pytannia linhvistychnoho vyznachennia termina 'Asotsiatsiia'* [On the linguistic definition of the term 'Association']. Available at: https://mova.knu.ua/wp-content/uploads/2020/01/65_6.pdf. [in Ukrainian].
3. Bilodid, I. K. (1970) *Mova i suspilnyi prohres* [Language and social progress], *Filosofska dumka* [Philosophical Thought], (1), pp. 42–53. [in Ukrainian].
4. Bilodid, I. K. (1972) *Psykhologichni osnovy indyvidualnoho movlennia* [Psychological foundations of individual speech], in *Filosofski pytannia movoznavstva* [Philosophical Issues of Linguistics], ed. V. M. Rusanivskiy. Kyiv: Naukova dumka, pp. 91–111. [in Ukrainian].
5. Bondarenko, O. F. (1991) *Faktornyi analiz psykholinhvistychnykh osoblyvostei vyslovlennia u psykhoterapii* [Factor analysis of psycholinguistic features of utterance in psychotherapy], *Movoznavstvo* [Linguistics], (4) (148), pp. 49–54. [in Ukrainian].
6. Bondarenko, Ya. (2002) *Dyskurs aktsentuiovanykh movnykh osobystostei: komunikativno-kognityvnyi aspekt (na materialy personazhnoho movlennia v suchasni amerykanskii khudozhnii prozi)* [Discourse of accentuated linguistic personalities: communicative and cognitive aspect (based on character speech in contemporary American fiction)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi linhvistychnyi universytet. 19 p. [in Ukrainian].
7. Zabuzhko, O. (2013) *Uspishnyi — toi, khto naibilshe vkrav i kupyv 'Bentli'. Yakyy Stus? Yakyy Shevchenko?* [Successful is the one who stole the most and bought a Bentley. What Stus? What Shevchenko?] *Barchuk "Homo Sapiens" na telekanali TVi*, 17 July. Available at: http://tvi.ua/index.php?route=information/printable&news_id=217. [in Ukrainian].
8. Ivanenko, I. M. (2019) *Poniattia 'asotsiatsiia', 'asotsiatyvnist' u suchasni linhvostylistytsi* [The concepts of 'association' and 'associativity' in modern linguistic stylistics], *Terminologichnyi visnyk* [Terminological Bulletin], (5), pp. 84–89. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/terv_2019_5_12. [in Ukrainian].

9. Kosmeda, T. A. and Papish, V. A. (2023) Rozshyrennia fondu ukrainskykh navchalnykh posibnykiv iz psykholinhvistyky. Retsenziia na: Kuranova, S. (2023). *Osnovy psykholinhvistyky* [Fundamentals of Psycholinguistics], Linhvistychni studii [Linguistic Studies], (47), pp. 158–163. [in Ukrainian].
10. Kulish, T. V. (2017) *Paranoialna rytoryka v amerykanskomu politychnomu dyskursi* [Paranoiac rhetoric in American political discourse]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian].
11. Kuranova, S. I. (2018a) *Zahalni kharakterystyky ta strukturno-prahmatychni aspekty stvorennia dyskurs-portreta (na materialy publitsystyky O. Zabuzhko)* [General characteristics and structural-pragmatic aspects of constructing a discourse portrait (based on O. Zabuzhko's publicistic texts)], *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho* [Scientific Notes of Vinnytsia State Pedagogical University Named After Mykhailo Kotsiubynsky], (26), pp. 82–89. [in Ukrainian].
12. Kuranova, S. (2013) *Linhvoprahmatychnyi vymir dyskursu intervju* [Linguopragmatic dimension of interview discourse], *Magisterium. Movoznavchi studii* [Magisterium. Linguistic Studies], (57), pp. 37–43. [in Ukrainian].
13. Kuranova, S. (2021) *Movna osobystist: psykholinhvistychnyi aspekt* [Linguistic personality: psycholinguistic aspect], in *Aktualni pytannia suchasnoi linhvistyky* [Topical Issues of Modern Linguistics]: proceedings of the International Scientific Conference. Kyiv: Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia», pp. 54–57. [in Ukrainian].
14. Kuranova, S. (2023) *Osnovy psykholinhvistyky* [Fundamentals of Psycholinguistics]: navch. posib., 2nd ed., revised and expanded. Kyiv: VTs «Akademiia». [in Ukrainian].
15. Kuranova, S. I. (2015) *Perspektyvy doslidzhennia publichnoi movnoi osobystosti v aspekti zhanrovoi ta rehistrovoi teorii* [Perspectives on the study of the public linguistic personality in the context of genre and register theory], *Movoznavstvo* [Linguistics], (5), pp. 42–54. [in Ukrainian].
16. Kuranova, S. I. (2013) *Prahmalinhvistychni osoblyvosti movnoi osobystosti u dialogichnomu dyskursi (na materialy anhliiskoi ta ukrainskoi mov)* [Pragmatic and linguistic features of the linguistic personality in dialogic discourse (based on English and Ukrainian)], *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia* [Scientific Notes of Mykola Hohol Nizhyn State University], *Filolohichni nauky*, (3), pp. 117–120. [in Ukrainian].
17. Kuranova, S. (2020) *Prahmatychna koordynata modeliuvannia dyskurs-portreta movnoi osobystosti* [The pragmatic coordinate of modelling a discourse portrait of the linguistic personality], *Mova: klasychne — moderne — postmoderne* [Language: Classical — Modern — Postmodern], (6), pp. 50–68. [in Ukrainian].
18. Kuranova, S. I. (2018b) *Strategii, taktiky ta pryomy movlennievoi diialnosti yak komponent modeliuvannia dyskurs-portreta movnoi osobystosti* [Strategies, tactics and techniques of speech activity as a component of modelling the discourse portrait of

- a linguistic personality], *Mova: klasychnye — moderne — postmoderne* [Language: Classical — Modern — Postmodern], (4), pp. 33–47. [in Ukrainian].
19. Nepyvoda, N. (2001) *Avtor naukovooho tvoru: sproba psykholohichnoho portreta (na materialy knyhy V. M. Rusanivskoho 'Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy')* [The author of a scholarly work: an attempt at a psychological portrait (based on V. M. Rusanivskyi's book 'History of the Ukrainian Literary Language')], *Movoznavstvo* [Linguistics], (3), pp. 3–16. [in Ukrainian].
 20. Nepyvoda, N. (1999) *Modeliuvannia verbalnoi povedinky* [Modelling verbal behaviour], in *Znak. Symvol. Obraz* [Sign. Symbol. Image]: proceedings of the Inter-University Scientific Seminar on Issues of Contemporary Semiotics, (4). Cherkasy: Brama, pp. 223–229. [in Ukrainian].
 21. Nepyvoda, N. F. (1997) *Naukovyi styl yak neirolinhvistychnyi kod* [Scientific style as a neurolinguistic code], *Movoznavstvo* [Linguistics], (2–3) (182–183), pp. 39–44. [in Ukrainian].
 22. Nepyvoda, N. and Skotnykova, T. (2003) *Psykholinhvistychni metody analizu tekstiv* [Psycholinguistic methods of text analysis], *Styl i tekst* [Style and Text], (4), pp. 244–248. [in Ukrainian].
 23. Rizun, V. V., Nepyvoda, N. F. and Kornieiev, V. M. (2005) *Linhvistyka vplyvu* [Linguistics of influence]. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [in Ukrainian].
 24. Sakharova, O. (2001) *Vstup do psykholinhvistyky: navch. posib. do vyvch. kursu* [Introduction to psycholinguistics: textbook for course study]. Kyiv: Kyivskiy instytut «Slovianskyi universytet». [in Ukrainian].
 25. Sakharova, O. (2009) *Zhanr 'Spovid' yak sotsialno-komunikatyvna ta psykholinhvistychna reprezentatsiia movnoi osobystosti* [The genre 'Confession' as a socio-communicative and psycholinguistic representation of a linguistic personality], *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky* [Scientific Works of Kamianets-Podilskiy National University Named After Ivan Ohienko. Philological Sciences], (20), pp. 577–681. Kamianets-Podilskiy: Aksioma. [in Ukrainian].
 26. Sakharova, O. (2001) *Zmist emotsiinoi otsinky (psykholinhvistychnyi aspekt)* [The content of emotional evaluation (psycholinguistic aspect)], *Mova i kultura* [Language and Culture], (3) (1), pp. 127–130. [in Ukrainian].
 27. Sakharova, O. (2000) *Koordynaty satyrychnoi modeli svitu (psykholinhvistychnyi aspekt)* [Coordinates of a satirical model of the world (psycholinguistic aspect)], *Mova i kultura* [Language and Culture], (2) (1), pp. 300–304. [in Ukrainian].
 28. Sakharova, O. (2003) *Movlenniivi stratehii ta taktyky yak psykholinhvistychna ta sotsiolinhvistychna problema* [Speech strategies and tactics as a psycholinguistic and sociolinguistic issue], *Mova i kultura* [Language and Culture], (6) (11), pp. 83–88. [in Ukrainian].
 29. Sakharova, O. (2011) *Osoblyvosti prezentatsii movnoi osobystosti v dramaturhichnomu dyskursi (na materialy piesy Yu. Shcherbaka 'Vidkryttia')* [Features of linguistic

- personality presentation in dramatic discourse (based on the play 'The Discovery' by Yu. Shcherbak)], *Psykholinhvistyka* [Psycholinguistics], (8), pp. 152–160. Pereiaslav-Khmelnytskyi: DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. H. Skovorody». [in Ukrainian].
30. Sakharova, O. (2012) *Psykholinhvistychnyi portret ihrovoi movnoi osobystosti* [Psycholinguistic portrait of a playful linguistic personality], *Svit sotsialnykh komunikatsii* [World of Social Communications], (6), pp. 120–123. Kyiv: KyMU, DonNU. [in Ukrainian].
 31. Sakharova, O. (2007) *Rekonstruiuvannia psykho-sotsialnykh parametriv movnoi osobystosti* [Reconstruction of psycho-social parameters of a linguistic personality], in *Aktualni problemy mentalinhvistyky* [Topical Issues of Mentalinguistics: Collected Papers of the 5th International Scientific Conference], Cherkasy, pp. 176–179. [in Ukrainian].
 32. Sakharova, O. (2008) *Rol komunikatyvnoi prohramy osobystosti u formuvanni movlennievyykh zhanriv* [The role of an individual's communicative programme in the formation of speech genres], *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. H. Skovorody»* [Humanities Bulletin of the State Higher Educational Institution 'Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University Named After Hryhorii Skovoroda'], (15), pp. 183–186. [in Ukrainian].
 33. Sakharova, O. (1999) *Funktsionalno-asotsiatyvne pole prykmetnykiv yak frahmenty movnoi kartyny svitu* [Functional-associative field of adjectives as fragments of the linguistic picture of the world], *Visnyk KiSU* [Bulletin of the Kyiv Institute of Slavic Studies], (3), pp. 135–142. [in Ukrainian].
 34. Sakharova, O. (2005) *Tsinnisni parametry movnoi osobystosti* [Value parameters of a linguistic personality], in *Aktualni problemy mentalinhvistyky* [Topical Issues of Mentalinguistics], Cherkasy, pp. 154–156. [in Ukrainian].
 35. Selivanova, O. (2006) *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern Linguistics: Terminological Encyclopaedia]. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].
 36. Stavytska, L. O. (2005) *Asotsiatyvne pole zapakhu v suchasnii ukrainskii movnii svidomosti (hendernyi aspekt)* [Associative field of smell in contemporary Ukrainian linguistic consciousness (gender aspect)], *Uchenye zapysky Tavrych. nats. un-ta im. V. I. Vernadskoho. Ser. Fylolohii* [Scientific Notes of the V. I. Vernadskyi Taurida National University. Series: Philology], 18(57)(1), pp. 216–220. [in Ukrainian].
 37. Stavytska, L. O. (2002) *Bludnyi surzhyk: mif, mova, styl* [The prodigal surzhyk: myth, language, style], *Mandrivets* [The Wanderer], (1), pp. 18–27. [in Ukrainian].
 38. Stavytska, L. O. (2015) *Hender: mova, svidomist, komunikatsiia* [Gender: Language, Consciousness, Communication]. Kyiv: KMM. [in Ukrainian].
 39. Stavytska, L. O. (2004) *Henderna linhvistyka: ukrainska perspektyva* [Gender linguistics: the Ukrainian perspective], *Ukrainska mova* [Ukrainian Language], (3), pp. 58–66. [in Ukrainian].

40. Stavyt'ska, L. O. (2006) *Hendernyi vymir olfaktornoï komunikatsii* [The gender dimension of olfactory communication], *Ucrainica II. Současná ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*, (2), pp. 483–494. Olomouc. [in Ukrainian].
41. Stavyt'ska, L. O. (2003) *Henderni aspekty zharhonovzhyvannia* [Gender aspects of jargon usage], *Naukovi zapysky Luhanskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu* [Scientific Notes of Luhansk National Pedagogical University], (4) (1), pp. 240–253. [in Ukrainian].
42. Stavyt'ska, L. O. (2004) *Henderni vymiry neverbalnoi komunikatsii u khudozhnomu teksti* [Gender dimensions of non-verbal communication in literary text], *Kultura narodiv Prychornomoria* [Culture of the Black Sea Peoples], (49) (1), pp. 146–148. [in Ukrainian].
43. Stavyt'ska, L. O. (2008) *Henderni doslidzhennia v ukrainskii sotsiolinhvistytsi: stan i perspektivy* [Gender research in Ukrainian sociolinguistics: status and prospects], in *KhIV Mehunaroden konhres na slavysty. Okhryd, 10–16 septemevry 2008* [14th International Congress of Slavists. Ohrid, 10–16 September 2008], vol. 1, pp. 234–235. [in Ukrainian].
44. Stavyt'ska, L. O. (2004) *Henderni stereotypy v suchasniï ukrainskii movniï svidomosti (za danymi asotsiatyvnoho eksperymentu zi slovamy 'zhinka', 'cholovik')* [Gender stereotypes in contemporary Ukrainian linguistic consciousness (based on an associative experiment with the words 'woman', 'man')], *Naukovi zapysky Luhanskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu* [Scientific Notes of Luhansk National Pedagogical University], (5) (3), pp. 58–66. [in Ukrainian].
45. Stavyt'ska, L. O. (2005) *Henderni stereotypy v suchasniï movniï svidomosti (za danymi asotsiatyvnoho eksperymentu zi slovamy 'maty', 'batko')* [Gender stereotypes in contemporary linguistic consciousness (based on an associative experiment with the words 'mother', 'father')], *Dyvoslovo* [Dyvoslovo], (5), pp. 47–51. [in Ukrainian].
46. Stavyt'ska, L.O. (2007) *Do problemy obstsennoi leksyky u movniï diialnosti rizno-hendernykh subiektiv* [On the issue of obscene vocabulary in the speech activity of gender-differentiated subjects], in *Aktualni problemy mentalinhvistyky* [Topical Issues of Mentalinguistics], Cherkasy, pp. 185–187. [in Ukrainian].
47. Stavyt'ska, L. O. (2001) *Krovozmisne dytia dvomovnosti* [The incestuous child of bilingualism], *Krytyka* [Krytyka], (10) (48), pp. 20–24. [in Ukrainian].
48. Stavyt'ska, L. O. (2004) *Mova, osviachena stattiu (universalni ta natsionalni komunikatyvni stratehii)* [Language consecrated by sex (universal and national communicative strategies)], *Studii z ukrainistyky* [Studies in Ukrainian Studies], (6), pp. 147–164. [in Ukrainian].
49. Stavyt'ska, L. O. (2002) *Rosiiskomovni ukrainsi: khto vony?* [Russian-speaking Ukrainians: who are they?], *Zapysky z zahalnoi lnhvistyky* [Notes on General Linguistics], (5), pp. 24–34. Odesa: Astroprynt. [in Ukrainian].
50. Stavyt'ska, L. (2003) *Sotsiopsycholohichni aspekty movnoi diialnosti 'rosiiskomovnykh ukrainsiv'* [Sociopsychological aspects of the speech activity of 'Russian-speaking Ukrainians']

- Ukrainians”], *Materialy V konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv. Movoznavstvo* [Proceedings of the 5th Congress of the International Association of Ukrainianists. Linguistics], pp. 74–79. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].
51. Stavytska, L. O. (2006) *Stat kriz pryzmu zapakhu* [Gender through the lens of smell], *Visnyk Lvivskoho universytetu* [Bulletin of Lviv University], (38) (2), pp. 72–78. [in Ukrainian].
 52. Stavytska, L. O. (2001) *Surzhyk: sotsio- ta etnopsykholohichni peredumovy vynyk-nennia i pobutuvannia* [Surzhyk: socio- and ethnopsychological prerequisites of emergence and usage], in *Naukova spadshchyna profesora S. V. Semchynskoho i suchasna filolohiia* [Scholarly Legacy of Professor S. V. Semchynskiy and Contemporary Philology], vol. 2, pp. 113–115. Kyiv. [in Ukrainian].
 53. Stavytska, L. O. (2008) *Suchasnyi stan linhvohenderolohichnykh studii v Ukraini* [The current state of linguogender studies in Ukraine], *Movoznavstvo* [Linguistics], (2–3), pp. 236–246. [in Ukrainian].
 54. Stavytska, L. O. (2001) *Ukrainsko-rosiiska dvomovnist: sotsiopsykholohichni ta leksykohrafichni aspekty* [Ukrainian-Russian bilingualism: sociopsychological and lexicographical aspects], *Dyvoslovo* [Dyvoslovo], (11), pp. 13–16. [in Ukrainian].
 55. Stavytska, L. O. (2006) *Cholovik (muzhchyna) u kontseptosferi ukrainskoi frazeolohii* [Man' in the conceptsphere of Ukrainian phraseology], *Movoznavstvo* [Linguistics], (2–3), pp. 118–129. [in Ukrainian].
 56. Taranenko, O. O. (2021) *Androtsentryzm u systemi movnykh koordynat i suchasnyi hendernyi rukh* [Androcentrism in the system of linguistic coordinates and the modern gender movement]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. [in Ukrainian].
 57. Terekhova, D. (2014) *Analiz asotsiatyvnykh poliv sliv-stymuliv MYR / MYR / MIR u skhidnoslovianskykh movakh* [Analysis of associative fields of the stimuli MYR / MIR / MIR in East Slavic languages], *Skhidnoevropeyskyi zhurnal psykholinhvistyky* [East European Journal of Psycholinguistics], (1), pp. 194–201. [in Ukrainian].
 58. Terekhova, D. I. (2018) *Psykholinhvistychnyi analiz asotsiatyvnoho polia stymulu TsINNIIST (dynamichnyi aspekt)* [Psycholinguistic analysis of the associative field of the stimulus VALUE (dynamic aspect)], *Visnyk KNLU* [Bulletin of Kyiv National Linguistic University], Ser. Filolohiia, 21(1), pp. 147–152. [in Ukrainian].
 59. Yukhymyk, Yu. V. (2013) *Asotsiatyvnist yak baza khudozhnoho mimezysu* [Associativity as the basis of artistic mimesis], *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv* [Bulletin of the National Academy of Cultural and Art Managers], (3), pp. 3–7. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_3_ [Accessed: 21 July 2025]. [in Ukrainian].